

CENTER ALTERNATIVNE IN AVTONOMNE PRODUKCIJE

CAAP

Zadružimo - DELAVNICA ZADRUŽNEGA POVEZOVANJA IN SODELOVANJA

Maribor, 21. maj 2014

Pet zgodovinskih obdobj zadružništva na Slovenskem

- 1856/1872 - 1892
- 1892 - 1918
- 1918 - 1945
- 1945 - 1991
- 1992 - danes

1848

- ukinitiv fevdalnega družbenega reda

A. Zakaj propada kmečki stan?

Sedanosti ne moremo prav razumeti, ako ne poznamo preteklosti in tistih delujočih sil, ki so povzročile sedanje razmere. Tako je tudi pri kmečkem vprašanju. Zato si oglejmo nekoliko zgodovino našega kmečkega stanu! Važna je zlasti prehodna doba iz fevdalizma v moderno denarno gospodarstvo in leto 1848., ki je mejnik v razvoju kmečkega gospodarstva.

Do leta 1848. je bil kmet podložnik in tlačan graščakov. Moral je dajati desetino, hodil je na tlako in nosil še druga fevdalna bremena, katera mu je gospoda nalagala. Po letu 1781., ko je cesar Jožef izdal znani zakon, je bil sicer osebno svoboden, ni pa imel popolne lastninske svobode. Od graščaka je dobil toliko zemlje, da je lahko izhajal. To posestvo je bilo proglašeno za ustanovljeno in nedeljivo. Moralo je ostati v rodbini in se ni smelo razkosavati in zadolževati. Kmet je bil gledé lastninske svobode in svobodnega razpolaganja z zemljiščem precej vezan. Razmerje med lastnikom in posestvom je bilo postavno določeno in se ni smelo kršiti. Naloga grajske gospode je bila, da se je to tako ohranilo. Bilo je torej vendar nekako obrambno razmerje med graščakom in kmetom.

Po letu 1848. pa se je to vse spremenilo. Kmeta so oprostili tlake, desetine in drugih fevdalnih bremen. Dali so mu popolno svobodo. Kmet je postal deležen tudi neomejene gospodarske svobode.

Prvo zgodovinsko obdobje (1856/1872-1892)

Težave obdobja:

- zemljiška odveza in razpad cehovske organiziranosti
- potreba kmetov in obrtnikov po kreditu zaradi proizvodnje za trg
- oderuštvo

Rešitev:

- kreditne zadruge omogočajo dostop do kredita po načelu samopomoči in vzajemnosti

1856

Prva zadruga - Društvo za denarno pomoč obrtnikom in rokodelcem v Ljubljani.

1872

Ustanovitvi posojilnega društva v Ljutomeru. Kmalu sledi vrsta novih posojilnic v drugih krajih.

1873

Avstrijski Zakon o zadrugah uveljavi normativni sistem registracije zadrug in liberalno ureja organiziranost zadrug.

1883

Prva zadružna zveza - Zveza slovenskih posojilnic, v Celju.

CAAP

Center alternativne in
avtonomne produkcije

V tisk. št. 33. in vsakemu
članku in vsaki v Mariboru
bore, brez pošiljanja na
dostavo leto 8 gl. — k.
za pol leta . . . 4 . . . —
za štiri leta . . . 20 . . . —

Po pošti:

Za vsa leta 10 gl. — k.
za pol leta . . . 5 . . . —
za štiri leta . . . 20 . . . —

Vrednito in opravnilo
je na stolnem trgu (Dum-
plata) hiša št. 184.

SLOVENSKI NAROD

Oznaila:
Za vsa leto desetopos-
tvo se plačuje
6 kr., če se tiska št. 4,
5 kr., če se tiska št. 4,
4 kr., če se tiska št. 4.
Vse prispevke se plača-
jejo po postoru.
Za vsak tisk je plačati
kolek (stempel) za 20 k.
Nakopi se ne vračajo,
dopisi naj se blagovljno
frankujejo.

Št. 33.

V Mariboru 18. junija 1868.

Tečaj I.

Učimo se od Čeho-Slovanov!

III.

Dežela, v kateri vsak državljani le skrbi za se in za svojo osebno korist, za občinske zadeve pa malo ali nič ne mara, dežela, v kateri se z eno besedo rečeno le samopašnost sopiri, bo hirala, in če tudi posamezni si nakopičijo cele kupe zlata in blaga, vendar bo pešalo občinsko blagostanje in trkala bo na vrata pošast nesramnega komunizma, kakor naravni naslednik nerešenega socijalističnega vprašanja. Če pa hočeš pozvedeti, koliko razvit da je občinski duh v deželi, na kateri stopnji politične omike je sploh katerikoli narod, popraševal bodeš po društvi, koliko in kakoršnih je ustanovljenih v deželi, ktere namene da imajo, in kako jih dovršujejo. Kar se tiče društvenega življenja, bo menda malo dežel, v katerih bi bilo toliko raznih društev, kakor na Českem in tudi v tem oziru moramo prišteti naše severne brate politično naj bolj dozorelim narodom.

Vsako najmanjše mestice, vsak trg ima troje društev, katerih namen je, vzbujati narodno zavest, razširjati politično omiko — meščanska beseda — gojiti narodno petje — pjevački spolek: Hlahol, in razvijati moč in gibčnost telesa — Sokol.

Raznu teh treh pa ima vsak okraj še dva društva največje važnosti, ktera, kakor ona za duševne in telesne, delata za gmočne interese in ta društva sta: meščanska založna ali obrtnijska pomočna kasa in kmetijska založna ali kmetijska vzajemna pomočna kasa. Ker na Slovenskem izvzema ljubljansko obrtnijsko pomočnico ni enakih zavodov, ker pa so ravno ti na Českem najbolj pripomagali, da se je povzdignil ves česki narod, posebno tudi kmetijstvo na sedanjo visoko stopnjo, moramo tudi mi Slovenci vso svojo pozornost obračati do teh zavodov, da jih povsod, kar najhitreje, skličemo v življenje. Na Českem so dvojne vrste založne: obrtnijske in kmetijske. Pri nas bi tega ne bilo treba, napravile bi se naj samo ene založne za meščane in za kmete, saj so naši meščani večidel tudi gruntni posestniki, obrtnijstvo pa v nobenem naših manjših mest ni tako razvito, da bi se mogle zdržati posebne obrtnijske založne.

Kakor sem že omenil, je na Českem za vsak okraj vsaj ena občinska založna in vse te založne delajo s tako dobrim vspehom, da v enem letu do 4 milijonov gold. preobračajo. Kar-
linska občinska založna, ktera je pa ob enem tudi obrtnijska,

kaže v svojem računu za l. 1867, 823.698 gld. prijema in sevda ravno toliko oddanja, smihovska čez 500.000 gld., in sploh vsaka od 40.000 do 100.000 gld. Ker so vse te založne po vse narodne, lahko si mislimo, koliko izdatne moči narod v rokah ima, in da se mu ni treba obrniti v sili do tujih židovskih in nemških kapitalistov.

Princip teh založen je vzajemnost, podlaga obstanka in vspešnega delovanja je splošna varčnost in najzvestejše dopolnovanje pravil in obljub. Cela organizacija in manipulacija teh založen se kaže iz pravil, in zato zdaj navedem popolna pravila občinske založne karlinske, dostavši svoje opazke pri posameznih oddelkih:

Pravila

občinski založni in posojilnici v Karlovcem.

§ 1. Namen.

Namen društva je:

1. Po splošnem in vzajemnem kreditu udom pomagati do gotovih jim za življenje potrebnih sredstev in
2. varčnost občinstva pospeševati.

(Društvo tedaj nima namena, delati za svoj dobiček, kakor post. delniška društva, eskomptne banke itd., toraj bi tudi vlada ne imela takim društvom, ktera so le podpora, ne pa pridobivna, nalagati davka; vendar je to skušala storiti v nekaterih krajih in še zdaj to vprašanje ni konečno rešeno.)

§ 2. Pripomočki.

Društvo dobiva pripomočke svojemu namenu:

1. Po uložnini ustanovnikov,
2. „ doneskih rednih in častnih udov,
3. „ uložnini podpirateljev in
4. „ izposojenem denarju.

§ 3. Obravnava društvenih zadev.

1. Društvo vse svoje zadeve tako obravnava, kakor so udje z večino glasov sklenili v skupščini, v kateri je bilo najmanj šestdeset sebranih.

(Število udov, koliko da jih mora biti najmanj sebranih v skupščini, da sme veljavno sklepati, bi se povsod moralo odločiti po razmeri vseh udov društva.)

2. Kar se v skupščini sklene, obvelja, če se je le najmanj tri dni popred pravilno oznanilo, da bode skupščina, in o čem se bode v njej glavno zborovalo.

3. Navadna opravila nalaga društvo odboru, sestavljenemu iz 30 udov, ki se volijo v skupščini na leto in dan. Odbor izmed sebe voli ravnatelja (starosta), podravnatelja, denarničarja, kontrolorja in perovodjo. Čez leto odstopi po ždrebu (se izloza) polovica odbora in se iznova voli; drugo leto izstopijo ostali odborniki in tako se ponavlja vsako leto polovica odbora. Kdor izstopi, se sme sopen voliti.

(Pri nas bi menda povsod zadostovalo število 12—18 odbornikov. Mesto besede predsednik ali ravnatelj, bi se naj tudi mi poprijeli staroslovanške: starosta. Na Českem stoji skoz vsem društvom na čelu starosta.)

17. številka.

Ljubljana, v ponedeljek 22. januarja.

XVI. leto, 1883.

SLOVENSKI NAROD.

Telegrami „Slovenskemu Narodu“:

Celje 21. januarja. Danes se je tukaj vršil prvi občni zbor „Zveze slovenskih posojilnic“. Voljen je kot načelnik zveze: Mihael Vošnjak, ravnatelj celjske posojilnice; kot odborniki dr. Glančnik iz Maribora in dr. Pitamec iz Postojne. O več važnih rečeh se je sklepalo, kar se tiče delovanja posojilnic. Vrhnjska posojilnica je pozdravila zvezo s primer-nim telegramom.

Povzetek

V prvi razvojni dobi je imelo slovensko zadružništvo predvsem narodno obrambno vlogo, saj je predstavljalo gospodarski temelji emancipacije slovenskega naroda.

Posojilnice:

- zlasti v mestih in trgih
- ustanavljajo jih narodno zavedni izobraženci, trgovci in večji kmetje

Zaslужni prvoborci

Brata dr. Jože in inž. Mihael Vošnjak. Dr. Josip Vošnjak po obisku na Češkem propagira ustanavljanje posojilnic. Na pobudo Mihaela Vošnjak je bila 1883 ustanovljena prva zadružna zveza.

Drugo razvojno obdobje (1892-1918)

Pomembna vloga: krščanskosocialni val združnega gibanja: Dr. Janez Ev. Krek (1865-1917)

Širjenje kreditne in druge zadruga po Raiffeisnovem modelu: po ugotovitvi, "da je denar vse razdružil in pri denarju naj se torej zopet začne organizacija", naj bi bile kreditne zadruga temelj širšega združnega sistema. Združništvo poleg gospodarske pridobi tudi pomembno socialno funkcijo ("Socialni načrt slovenskih delavskih stanov", 1892).

Zadruga, glasilo »Zadružne Zveze v Celju«, 1. oktobra 1907:

Slovenske zadružne zveze.

Kmetijsko zadružništvo, ki se opira na zadružni zakon od 9. aprila 1873, se razširja na Slovenskem neprenehoma zelo živahno. Pred 30 leti je bil star zadružni zakon tudi že 4 leta, vendar je bilo takrat komaj poedinih zadrug toliko, kolikor je danes zadružnih zvez, t. j. velikih zadrug, ki sprejemajo za svoje člane posamezne zadruge, osobito posojilnice. Te dni se je namreč osnovala v Ljubljani zopet nova zadružna zveza, ki je sprejela v svoja pravila firmo »Zveza slovenskih zadrug«, reg. zadruga z omejeno zavezo. Predsednik tej novi zadružni zvezi je

Vse te zveze so slovenske, oz. hrvaške in je torej pravilno, če so se slovenske zadruge pridružile h katerikoli. Manj pravilno je, da so se nekatere zadruge, osobito na Sp. Štajarskem, ki imajo večinoma slovenski poslovni jezik, pridružile »Štajarski nemški deželni zvezi« v Gradcu, ki ima nemški poslovni jezik in zamore sploh tudi po zakonu združevati okrog sebe le nemške zadruge. Čisto nepravilno je, da so se pridružile nekatere koroške slovenske posojilnice celovški nemški centralni blagajni, ki ima nemški uradni jezik. Pridruženje k takim

Povzetek drugega obdobja

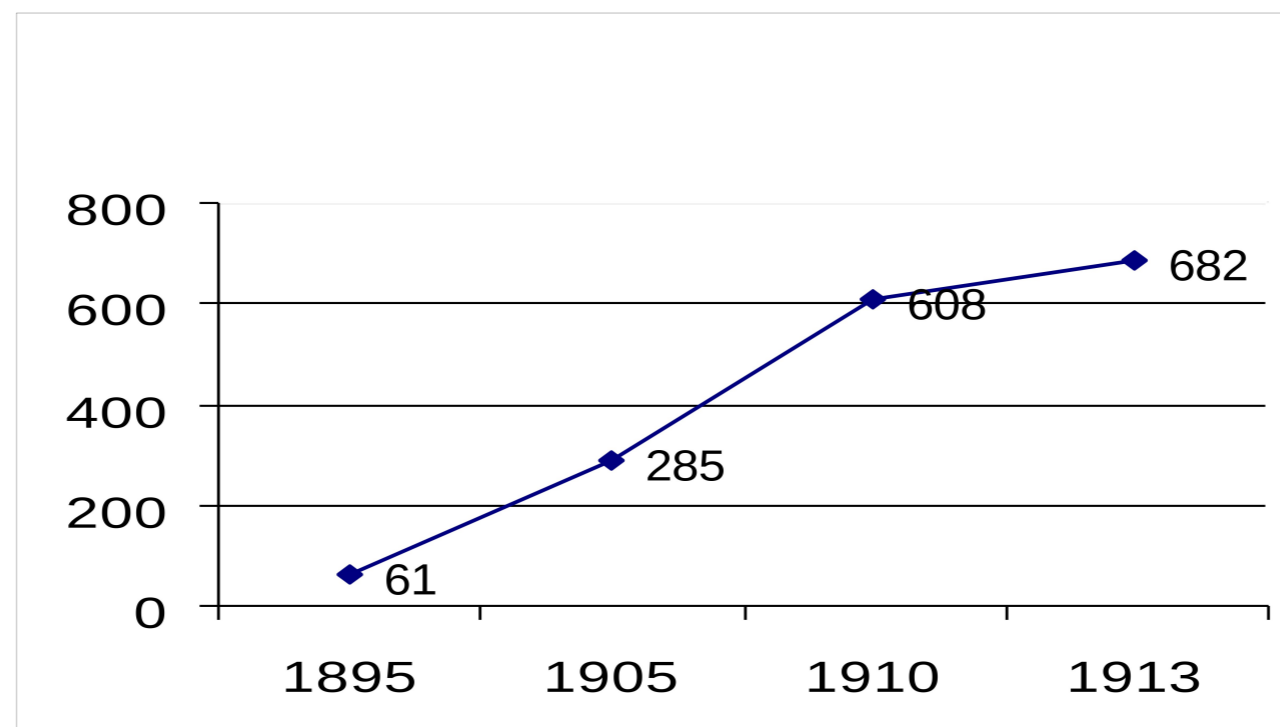
Po prvi svetovni vojni:

- kreditno zadruženstvo prizadene neugodna menjava denarja in povišana inflacija
- mlekarske, gozdarske in druge zadruge izgubijo precejšen del trga za svoje proizvode
- zaradi vesplošnega pomanjkanja: razvoj **potrošniškega zadrugenstva**

Število zadrug (Krekovo gibanje) se naglo viša:

»Najljutejši nasprotniki se spreobrnejo«

Važen pomen zadružništva uvidevajo bogati tovarnarji, svojčas najljutejši nasprotniki zadrug. Tako so pred kratkim ustanovile vse tovarne, ki izdelujejo hišne nabiralnike, zadrugo z omejeno zavezo, katere namen je, kakor sami pravijo, skrbeti za obširno propagando v svrhu splošne upeljave hišnih nabiralnikov, v resnici pa je bil namen zvišati ceno hišnih nabiralnikov in se obvarovati vsake neljube konkurence. Cena za jedno pušico se je jednotno določila na 6 kron. Če bodo s takimi sredstvi, da se podražujejo že itak precej drage pušice, tvrdke dosegle kak uspeh, dvomimo.

Tretje razvojno obdobje (1918-1945)

- slovensko zadruništvo stopi v novo jugoslovansko državo:
- oslabiljeno zaradi novih državnopolitičnih delitev
- neugodne menjave denarja
- poveljne inflacije
- politične razcepljenosti, ki se je nadaljevala vse do konca druge svetovne vojne.

Pomembna pridobitev tega obdobja: ustanovitev več zadržnih bank, za katere prej zadržne zveze in zadrge niso mogle dobiti koncesije.

Značilnosti

Svetovna gospodarska kriza je povzročila novo zadolženost kmetov. Dolgovi so bili delno odpisani in podaljšan rok za izplačilo (moratorij), del odpisanega dolga je prevzela država, del pa je bremenil kreditne zadruga in druge denarne zavode.

Zakon o gospodarskih zadrugah iz leta 1937, ki je izenačil zadružno pravo v Jugoslaviji, je uveljavil izrazitejšo solidarnostno zasnovano zadružništva kot posebnega organizacijskega sistema (zadruga, revizijske in poslovne zveze).

V medvojnem času zgradijo stavbo Zadružne gospodarske banke v Ljubljani

Četrto razvojno obdobje (1945-1991)

Prvo podobdobje (1945-1953):

- obdobje **državno planskega** sistema
- **likvidacija** predvojnih zadružnih zvez in **podržavljenje** njihovega premoženja, likvidacija kreditnih zadrug
- razvoj obnovitvenih in nabavno prodajnih zadrug ("naproz")
- neuspešna kampanja za kmečke delovne zadruge (1948-1953)
- vendar pretežni del kmetijskih zemljišč in gozdov ostane v zasebni lasti

Drugo podobdobje (1953-1961)

- začetno obdobje družbene lastnine in samoupravljanja
- postopno približevanje zadrug modelu **družbenih podjetij** (družbena lastnina, samouprava delavcev)
- združno organiziranje se omejuje na **kooperacijo družbenega in zasebnega sektorja**, zlasti v kmetijstvu in obrti, ter na zadovoljevanje stanovanjskih potreb

Tretje podobdobje (1961-1969): razvoj nelastninske družbene lastnine;

- ekonomska politika daje **prednost podjetjem pred zadrugami**, zakon ureja kooperacijo kmetov in obrtnikov z družbenimi podjetji
- izenačevanje zadrug in družbenih podjetij, prenehanje samostojnih združnih zvez

Četrto podobdobje (1969-1991)

- postopna **krepitev položaja članov** v zadrugah in organizacijah kooperantov
- ustanovitev zadružne **banke**, ponovna ustanovitev **Zadružne zveze** Slovenije,
- iskanje možnosti za širitev zadružništva

Povzetek

- v sedemdesetih letih je zadružništvu **ponovno priznano** pomembno mesto v družbenem razvoju
- slovensko zadružništvo že **tretjič začelo skoraj iz nič**, da bi nadaljevalo razvoj, grobo pretrgan pred desetimi leti.

Peto razvojno obdobje (1992-)

1992: Zakon o zadrugah - uredi zadružno lastnino zadrug, vračilo nekdanjega zadružnega premoženja in sodelovanje zadrug v lastninskem preoblikovanju podjetij

Do ustanovitve Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije leta 2000 je bila Zadružna zveza Slovenije ključni zastopnik slovenskega kmetijstva in zadrug.

2003: Svet ministrov EU sprejme Uredbo 1435/2003/ES o statutu Evropske zadruga (SCE).

2004: Slovenija postane polnopravna članica Evropske unije.

Zakon o zadrugah: doslej trikrat noveliran.

2010: Zakon o socialnem podjetništvu (2010) prizna zadruga kot obliko socialnega podjetja.

2012

Deluje: 304 zadrug

- skupni prihodek: 807.829 €
- skupni odhodek: 809.104 €

prihodki zadrug: 1,0 % prihodkov gospodarskih družb

v zadrugah zaposlenih: 3.235 ljudi

- 1 % več kakor v letu 2011
- 0,7 % zaposlenih v gospodarskih družbah

čisti dobiček: 129 zadrug, v primerjavi z 2011: nespremenjen

čista izguba: 118 zadrug, v primerjavi z 2011: povečala za 23 %.

neto čista izguba: 1.643 tisoč evrov - za 125 % več kakor 2011

2014

zavedanje zgodovinskih okoliščin - hiter odziv na aktualne gospodarske in socialne razmere

gospodarski temelji (emancipacije) (slovenskega naroda)

v urbanih središčih

napredni intelektualci

določena mera »ideologizacije« zadružništva (že od začetka zadružniškega gibanja, v vseh zgodovinskih obdobjih)

informiranje, širjenje informacij o pomenu zadružništva in tehničnih veščin

zavedanje širše socialne funkcije in družbene vloge

Hvala za pozornost. Zadržimo!

